

oni ne žele bistrenje slike.

Na drugoj strani izraelski diplomat i povjesničar Pinhas Lapide je utvrdio da je papa Pio XII. spasio između 700 i 860 tisuća Židova, a usprkos tomu je napadan. Književnik Hochhuth je to smatrao neutemeljenim, a da sam nije nikad priložio dokaze i argumente vlastite tvrdnje. Autor ove knjige dokazano ističe da je Pio XII. doprinio izdavanju 40 tisuća viza Židovima u druge zemlje; 14 tisuća je pomogao prijem u Italiji; 443 tisuće je spasio od deportacija; 463 tisuće je spriječio izručenja nacistima.

Autor zaključuje da je na razne načine pomogao preko 960 tisuća Židova i poručuje Hochhuthu da su to cifre samo iz ove knjige. To je puno više nego što su učinili Amerikanci i Britanci zajedno. Pio XII. još nije dobio satisfakciju svjetske javnost, ali židovska mu se odužila preko predsjednika Izraela Chaima Weizmanna, nadrabina Palestine Isaaka Herzoga, generalnog tajnika Svjetskog židovskog kongresa dr. Leona Kubowykzog, predsjednika Unije židovskih zajednica Italije dr. Rafaela Cantoninija, premijerke Golde Meir prigodom njegove smrti 1958., izraelske filharmonije koja se zahvalila jednim koncertom (str. 398-399).

Interesantno: dok mu drugi prigovaraju da je malo činio za Židove, dotle mu Židovi sa svih strana iskreno zahvaljuju.

Očito pravo bistrenje slike o Piju XII. tek počinje. To će također izbistriti sliku i o blaženom Alojziju Stepincu.⁴

Niko Ikić

PROMJENA SMJERA

Ivan MACUT

Katolička Crkva i suvremeni ekumenski pokret

Zagreb, Glas Koncila, 2019., str. 376, format 24 x 16

Autor knjige je profesor na KBF-u u Splitu i član je Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja. Ova knjiga je logički nastavak prethodne pod naslovom: *Suvremeni ekumenski pokret – svjetske konferencije (1910.–2013.)*. U prvoj knjizi autor je izvrsno prikazao ekumenska nastojanja i dokumente drugih Crkava i crkvenih zajednica u 20. st. U ovoj knjizi u dvanaest poglavlja Macut obrađuje ekumenski put Katoličke Crkve od sredine 19. st. pa do naših dana. Primarno u kronološkom redu predstavlja ekumenske pokušaje i

⁴ Na međunarodnoj sceni je već počelo. Njemačka pravica Claudia Stahl istraživala je i objavila Stepinčev odnos prema nacistima: *Alojzije Stepinac. Die Biographie*, Paderborn, Ferdinand Schöningh, 2017.

važnije dokumente počevši od Pija IX. (1846.–1878.) pa sve do pape Franje (2013.–). Kao veliku prijelomnicu u ekumenskom nastojanju Katoličke Crkve obrađuje prevažne ekumenske dokumente Drugog vatikanskog sabora, kao i važne postkoncilске ekumenske dokumente kao *Ekumenske direktorije*, *Katekizam Katoličke Crkve* te *Zakonike kanonskog prava* iz 1983. i *kanonskog prava istočnih Crkava* iz 1990.

Opće je poznata činjenica da je Katolička Crkva, sukladno svojoj ekleziologiji o Crkvi, teologiji o jedinstvu Crkve, u 19. st. pozivala druge Crkve da se vrte u krilo prave i jedine, jedne, svete, apostolske i Katoličke Crkve pod Papinim vodstvom. U tom smislu autor navodi nekoliko dokumenata pape Pija IX. Manje je poznato da je on u istom duhu svojim apostolskim pismom *Arcano Divinae Providentiae consilio* od 8. rujna 1868. također pozivao Pravoslavne Crkve i njihove hijerarhe da sudjeluju na Prvom vaticanskom saboru 1869.–1870.

Na ekumenskom planu papa Leon XIII. (1878.–1903.) je veoma mnogo učinio. Na temu sjedinjenja češće je progovarao, a osim toga napisao je 6 enciklika, među kojima valja posebno spomenuti ekumensku *Grande munus* od 30. rujna 1880., nadalje 7 apostolskih pisama, među kojima izdvajam *Praeclara gratulationis* od 20. lipnja 1894., a u oba dokumenta sjedinjenje povezuje sa svetom braćom Ćirilom i

Metodom. Nije zgoroga podsjetiti da je Leon XIII. u tome imao velike podupiratelje i zagovornike u đakovačkom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru i vrhbosanskom nadbiskupu Josipu Stadleru. Tada novo otkrivena Ćirilometodska baština služila je kao odskočna daska da se Pravoslavnim Crkvama iskaže čast i posebnost, uz zadržavanje istočne tradicije i liturgijskog obreda, a tražilo se i očekivalo samo priznanje Papina primata.

Prvu polovicu 20. st. autor zaokružuje s pontifikatom Pija XII. (1939.–1958.). Riječ je o još uvijek pretkoncilskom ekumenskom nastojanju Katoličke Crkve. Ako se uzme u obzir općeprihvaćeni službeni početak ekumenskog pokreta susretom *Svjetske misijske konferencije u Edinburgu 1910. god.*, onda s katoličke strane valja istaknuti još uvijek otvoreno ignoriranje takva ekumenskog trenda. Katoličkoj Crkvi i dalje je bila temeljna tridentska ekleziološka shema ekumenizma povratka zalutalih u krilo Crkve s Papom na čelu. Ta koncepcija došla je do jasnog izražaja kroz kanon 1325.3., *Zakonika kanonskog prava* iz 1917., u kojemu se katolicima zabranjuje javno upuštati u rasprave i diskusije s nekatolicima bez dopuštenja Svete Stolice. Dvije godine kasnije Sveti Oficij (današnja Kongregacija za nauk vjere) je 4. srpnja 1919. u *Decretum de participatione catholicorum sociatate* „*Ad procurandam christianitatis unitatem*“

ponovo zabranila katolicima sudjelovanje na ekumenskim susretima. Papa Pio XI. u enciklici *Mortalium animos* od 6. siječnja 1928. već rasplamsali ekumenski pokret nazvao je zlom i objasnio zašto katolici u tome ne mogu sudjelovati jer se time podupire „lažno kršćanstvo“.

U načelu isti ekumenski stav zauzeo je i papa Pio XII. u enciklici *Mystici Corporis* od 29. lipnja 1943. Ovdje je dobrano ublažen izražajni način, pa se povratak očekuje raširenih ruku, i to ne kao stranaca, nego kao sinova koji ulaze u očevu kuću. U tom duhu zabrana sudjelovanja na ekumenskim skupovima ponavlja se još 5. lipnja 1948., malo prije ustanovljenja *Ekumenskog vijeća crkava* 1948. Dokumentom *Ecclesia catholica* od 20. prosinca 1949. biskupima se ipak dozvoljava slanje na ekumenske skupove dobro poučenih i pripremljenih stručnjaka. Čak i u ovakvim okolnostima liturgijski i biblijski pokret te neki pojedinci, među kojima se može istaknuti Maxa Josepha Metzgera (1887.-1944.) i Yvesa Congara (1904.-1995.) probijali su led ekumenizmu u katoličkim krugovima. Na drugoj strani već je papa Pio X. još 1909. god. dao svoj blagoslov za održavanje *Molitvene osmine za jedinstvo kršćana* koju također preporučuje papa Benedikt XV. 1916. god.

Promjeni odnosa prema ekumenskom pokretu s katoličke strane, ne s obzirom na bitni kato-

lički nauk, nego na način pristupa i izlaganja, svakako je najviše doprinio papa Ivan XXIII. neočekivanim sazivanjem Koncila i 5. lipnja 1960. osnivanjem *Tajništva za jedinstvo kršćana* (danas *Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana*), što se može vrednovati kao službeni novi početak ekumenizma Katoličke Crkve. Sve važnije ekumenske inicijative s katoličke strane dolazile su na poticaj tog Vijeća. Ono brine oko ispravnog tumačenja načela katoličkog ekumenizma prihvaćenih dekretom *Unitatis redintegratio* te uspostave ekumenskih odnosa i vođenje teološkog dijaloga s drugim Crkvama i crkvenim zajednicama.⁵ Spomenuto *Tajništvo* je u najvećoj mjeri doprinijelo da Drugi vatikanski koncil postane ekumenski.

Ekumenski dekret *Unitatis redintegratio* donosi *katolička načela ekumenizma*, gleda jedinstvo kao zajednički hod, razlikuje Crkve i crkvene zajednice u kojima se izvan Katoličke Crkve mogu naći elementi crkvenosti, ističe hijerarhiju istina i sl. U njemu se osjeća sasvim drukčiji pristup ekumenizmu u odnosu na vrijeme prije Sabora. U njemu se ekumenizam gleda kao zajedničko traženje puta prema Kristu, kao povratak Kristu. Svjesno su izbjegavani omalovažavajući izrazi

⁵ Dosadašnji predsjednici: Augustin Bea (1960.-1968.); Johannes Willebrands (1969.-1988.); Edward Idris Cassidy (1988.-2001.); Walter Kasper (2001.-2010.); Kurt Koch (2010. -).

poput zalutali, otpali, šizmatici, heretici i sl. Na sve kršćane gleda se kao na rastavljenu braću. Ovakvim stavovima Katolička Crkva preuzela je ekumensku inicijativu i postala lučonoša ekumenizma, za razliku od prije Koncila kada je od njega zazirala i bježala. Uspostavila je službene ekumenske dijaloge s Pravoslavnim Crkvama, pretkalcedonskim Crkvama, s Anglikanskom Crkvom te s mnogim protestantskim crkvenim savezima i zajednicama, čije susrete i mnogobrojne dokumente autor kratko predstavlja na str. 75 – 91.

Među postkoncilskim ekumenskim dokumentima koje knjiga obrađuje iznose se stavovi *Ekumenskog direktorija* iz 1969., koji u prvom dijelu predstavlja koncilске smjernice za ekumenizam s izričitim željom da se osnivaju dijecezanska vijeća za ekumenizam koja će poticati ekumenski duh. Drugi dio *Ekumenskog direktorija* iz 1970. obrađuje potrebu ekumenskog obrazovanja, posebno na teološkim učilištima. Vrijedno je ponoviti da bi svaka teološka disciplina od crkvene povijesti do dogmatike trebala imati određeni ekumenski vidik. Nadopunjeni i revidirani *Ekumenski direktorij* izašao je 1993. sa svrhom još konkretnijeg ekumenskog djelovanja jer stanje kršćanskih podjela ne odgovara Kristovoj volji. Direktoriji su katolicima istodobno važna teološko-pastoralna uputa, motivacija i smjernica kako na ispravan

način pristupiti ekumenizmu imajući na umu sve mjesne prilike, a pri tome izbjegavati ravnodušnost, lažni irenizam, relativizam, prozelitizam i svaku devijaciju ekumenizma.

Hvalevrijedno je da autor ekumensku problematiku obrađuje također iz pravnoga kuta, tj. u svjetlu *Zakonika kanonskog prava* iz 1983., te *Zakonika kanona istočnih katoličkih Crkava* iz 1990./91. Ovaj *Zakonik* ima posebno poglavlje posvećeno ekumenskim pitanjima koja imaju za cilj promicati jedinstvo svih kršćana, a uz već navedene dokumente posebno se oslanja i na dekret *Orientalium Ecclesiarum*. Autor predstavlja ekumenizam također u *Katekizmu Katoličke Crkve* koji je odobren 25. lipnja 1992. U njemu se mogu komparativno naći kratki teološki pogledi o bitnim, a različito interpretiranim pojmovima kao: *subsistit in, Filioque*, stupnjevitost crkvene povezanosti s drugim Crkvama i crkvenim zajednicama, crkveni obredi, mariološka pitanja i sl.

U Macutovoj knjizi se na jednom mjestu mogu naći odgovori na nerijetke ekumenske pastoralne situacije kod nas s obzirom na priznavanje crkvenosti, valjanosti sakramenata, okolnosti kumovanja, mogućnosti *communicatio in sacris*, mješovitih ženidbi i sl. Smjernice *Ekumenskih direktorija* i kanonske odredbe treba gledati komplementarno kao izdanak bitnih dokumenata

ta Drugog vatikanskog koncila.

Dosljedan svojemu kronološkom redu poslije kratkog prikaza iznimno kratkog pontifikata Ivana Pavla I. (samo 33 dana, od 26. kolovoza do 28. rujna 1978.) autor opširno predstavlja za ekumenizam posebno značajan i dug pontifikat Ivana Pavla II. (1978.-2005.) u pet poglavlja: dijalog s pravoslavnima, dijalog s pretkalcedonskim Crkvama, dijalog s Crkvama i crkvenim zajednicama proizašlim iz zapadnog raskola te ekumenski dokumenti i geste. Mnogobrojni su susreti s pravoslavnim velikodostojnicima Rumunjske, Grčke, Armenije, Ukrajine, Bugarske i sl., a najviše s ekumenskim carigradskim patrijarhom, koje prate zajedničke izjave.

Među zapadnim kršćanima najviše se sastajao s anglikanskim velikodostojnicima. Njegove ekumenske susrete treba vrednovati kao visoko ekumenske, ali još više ekumenizmu doprinose njegovi značajni ekumenski dokumenti. Svaki njegov dokument je više ili manje prožet ekumenskim duhom. Neka ovdje budu naznačeni u kronološkom redu barem oni najznačajniji. Tako između ostalih enciklika *Redemptor hominis* iz 1979. dodiruje ekumenizam u točki br. 6. i 11. Jednako tako apostolska pobudnica o katehezi *Cathehesi tradente* iz 1979. u br. 32. i 33. govori o ekumenizmu. Također u apostolskom pismu *Egregiae virtutis* iz 1980.,

kojim sv. Ćirila i Metoda proglašava suzaštitnicima Europe, u br. 3. i 4. dotiče ekumensku problematiku. U apostolskoj pobudnici *Reconciliatio et poenitentia* iz 1984. obrađuje temu pomirenja i pokore, koja se izravno tiče i ekumenskih nastojanja. U br. 25. još izravnije govori o ekumenizmu naših dana. U marijanskoj enciklici *Redemptoris Mater* iz 1987. ističe da je put Crkve obilježen znakom ekumenizma, a kršćani traže putove kako bi uspostavili jedinstvo Crkve koje je Krist želio. Na tom putu vjere Marija je uzor. U apostolskom pismu *Ordinatio Sacerdotalis* iz 1994. zauzima jasan stav o pitanju ređenja žena, koje je za neke ekumenski problem. Njegov je zaključak da Crkva nema nikakve ovlasti ženama podjeljivati sveti red. Apostolsko pismo *Orientalium Lumen* iz 1995., napisano u prigodi stogodišnjice enciklike pape Leona XIII. *Orientalium dignitas*, ističe duhovnu važnost kršćanskog Istoka, posebno kroz monaštvo.

U drugom dijelu Ivan Pavao II. govori o iskustvu jedinstva i o nužnosti susretanja u ljubavi koja jedina može ostvariti jedinstvo. Stopostotnu ekumensku encikliku Ivan Pavao II. objavio je 25. svibnja 1995. pod naslovom *Ut unum sint*. U tri glavna poglavlja obrađuje ekumensku obvezu Katoličke Crkve, plodove dosadašnjeg dijaloga i promatra ekumensku budućnost pitajući se: *Quanta est nobis via?* Kristov poziv obvezuje sve kršćane u ruše-

nju zidova podjela i nepovjerenja, u nadvladavanju zapreka i predrasuda jer se Crkva nepovratno obvezala ići ekumenskim putem, a podjele su sablazan svijeta. Ekumenski put ne ide za izmjenom pologa vjere, za prilagodbom ukusima vremena, za brisanjem vlastitog vjerskog identiteta. Nema kompromisa u pitanju vjerskih istina. Među najočitije plodove Duha treba gledati to da se kršćani više ne smatraju neprijateljima i strancima, nego braćom i sestrama, da sada osjećaju želju za zajedništvom. Plod Duha je također shvaćanje da se legitimna različitost ne protivi jedinstvu, nego je njegov ukras. Kako ostvariti puno jedinstvo? Papa je uvjeren samo dijalogom istine i obraćenja. Na ekumenskom putu ima još mnogo prepreka, a jedna od njih je papinski primat. Ali put do zajedničkog euharistijskog stola je moguć. Euharistija je cilj i potvrda punog zajedništva. O njoj Ivan Pavao II. govori u enciklici *Ecclesia de Eucharistia* iz 2003.

Ivan Pavao II. bio je uistinu veliki ekumenski Papa koji je ekumenizam živio, svjedočio a jedinstvo Crkve iskreno želio i za nje ga radio s neumornim predanjem i uvjerenjem. Imao je viziju jedne Kristove Crkve s dva plućna krila koja dišu jednom vjerom, a različitim tradicijama. Imao je hrabrosti otvoriti neugodna ekumenska pitanja. Imao je poniznosti moliti druge za oprostjenje za grijeha koje je tijekom povijesti počinila Katolička

Crkva u vidu netolerancije, nasilja križarskih ratova, inkvizicije, doprinosa podjelama, možda šuteći ili na drugi način.

Iznimno važan teološki opus pape Benedikta XVI. (2005.-2013.) autor predstavlja u tri vremenska razdoblja: kao profesora do 1981., kao pročelnika Kongregacije za nauk vjere do 1995., te kao Pape do 2013. Joseph Ratzinger nije izrazito ekumenski teolog, ali je na ekumenskom području ostavio značajan trag. U svom članku *Ekumenska situacija – pravoslavlje, katolicizam i reformacija* predstavlja maksimalističke i minimalističke pozicije u eventualnom procesu sjedinjenja. Kad je pravoslavlje u pitanju, maksimalistička katolička pozicija bi bila da pravoslavni prihvate dogmu o primatu iz 1870. te proglašene marijanske dogme, a maksimalistička pravoslavna pozicija bi bila da se one proglašavaju ništavnim. On misli da se u procesu sjedinjenja osjeća izvjestan konfesionalni šovinizam kada se ono vlastito opravdava navikom, a ne istinom.

Kad je papinski primat u pitanju, on je predlagao da se od pravoslavnih ne traži ništa više od onoga što je bilo formulirano i življeno u prvom tisućljeću. Proces sjedinjenja on je gledao kao moguć, ali je smatrao da duhovno još nije sazrio i zato će trebati još puno strpljivosti i spremnosti na nova pročišćavanja. U članku *Rim i Crkve Istoka nakon ukidanja izopćenja 1054*. Ratzinger

gleda ponovno uspostavljanje bratske ljubavi koja je zamijenila hladnu ljubav.

Ovaj čin pridonosi ozdravljenju pamćenja koje prošlost ne mjeri prošlim pamćenjem, nego sadašnjosti daje novu snagu i mogućnosti. Prošli događaji se ne mogu promijeniti, ali se pročišćenjem može mijenjati njihova protiv drugih usmjerena memorija i ekskluzivna interpretacija. Tekst ukidanja izopćenja za njega dovoljno znači prvenstvo Rima koje su posvjedočili patrijarh Atenagora I. riječima da je Papa prvi biskup Crkve među jednakima, a episkop Meliton da je Papa prvi biskup kršćana. U članku *Ekumena u slijepoj ulici. Priznanje izjave „Mysterium Ecclesiae“*, koju potpisuje kardinal Šeper 24. lipnja 1973., Ratzinger objašnjava da izjednačavanje Katoličke i Kristove Crkve ne treba gledati kao matematički, nego kao eklezijalni znak jednakosti jer su neki isforsirani ekumenisti tu izjavu smatrali ekumenskim korakom unatrag. Uz pojam jedincatost Crkve ovdje obrađuje i pojam nezabludivost Crkve i ulogu ministerijalnog svećeništva u euharistiji. Njegova objašnjenja doprinose jasnoj istini, a jedino prava istina može biti čvrsti temelj ekumenizma.

Posebno velik doprinos ekumenskom pokretu kardinala Ratzingera kao pročelnika Kongregacije za nauk vjere autor predstavlja kroz mnoge važne intervente, teološke

ocjene i procjene, dokumente i sl. koji su imali silan utjecaj na ekumenski dijalog Katoličke Crkve s raznim Crkvama i crkvenim zajednicama. Ti dokumenti nisu isključivo samo njegovo djelo, ali sigurno nose njegov pečat u pojašnjenjima osjetljivih ekumenskih pitanja kao o jedincatosti i univerzalnosti spasenja Isusa Krista i Crkve, o euharistiji, ministerijalnom svećeništvu, ređenju žena, papinskom primatu, o odnosu univerzalne i partikularne Crkve, o pojmovima *sestrinske Crkve, communio* sl. (269.-289.). Kao Papa naglasio je ekumensku orijentaciju kao svoj glavni papinski zadatak. U tom smislu primao je mnogobrojne pravoslavne, anglikanske, protestantske, pretkalcedonske, predstavnike *Ekumenskog vijeća Crkava* i druge s kojima je isticao važnost dijaloga ljubavi na temelju istina vjere.

Ekumenizam pape Franje (2013. -) potpuno je na liniji njegovih slavni prethodnika i na temeljima Drugog vatikanskog sabora. Svoje prethodnike relativno često citira sa željom da nastavi njihovim putem. Kao biskup Rima i kao Petrov nasljednik doživljava podjele među kršćanima kao skandal i sablazan, a jedinstvo kao kriterij vjerodostojnosti naviještanja. Iako je puno otvorenih ekumenskih pitanja, on ne rezignira i ne diže ruke na predaju, nego ih sklapa u molitvi za jedinstvo Crkve. Jedinstvo Crkve gleda u pomirenoj različitosti i po-

ručuje da ne treba imati straha od različitosti, da je jedinstvo Božji dar koji nam je Duh Sveti namijenio. Za primanje dara treba se pripremiti, a ne samo pasivno čekati. Neki ga aktivno svjedoče svojim mučeništvom pa je ekumenizam krvi danas vrlo značajna dimenzija jedinstva Crkve, krv je sjemene jedinstva, zaključuje Papa. On opaža zanimljivost da prognitelji kršćane ne smatraju podijeljenim. Oni nas sve doživljavaju kao Kristove učenike. Zato i kršćani trebaju jedni za druge moliti i sve u njihovoj moći poduzimati da se ostvari duhovno zajedništvo u kojemu ćemo biti spremni učiti jedni od drugih. U tom duhu papa Franjo ističe da Katolička Crkva može od Pravoslavne Crkve učiti npr. o značenju kolegijalnosti biskupa i o sinodalnom iskustvu. Ekumenizam za njega nije puka taktika i retorika, nije diplomacija, nego put mukotrnog traženja istine do ujedinjenja po praštanju.

Ova lijepo uređena i dizajnirana knjiga, s određenim kronološkim pristupom, kratkim i jezgrovitim komentarima i dokumentiranim predstavljanjem, zorno svjedoči u razdoblju više od stotinu i pedeset godina o ekumenskom putu Katoličke Crkve naspram drugih Crkava i crkvenih zajednica. Knjiga je svjedok promjene svijesti Katoličke Crkve o razumijevanju i prakticiranju ekumenizma. Ona svjedoči mukotran put razvoja ekumenske svijesti od straha i zabrana do preporuka i

vrlo aktivne suradnje, od interpretacije povratka zalutalih do priznavanja određenog stupnja crkvenosti i elemenata svetosti i onima izvan Katoličke Crkve. Katolička Crkva je u ovom razdoblju doživjela promjenu sličnu onoj koju su iskusili apostoli od Velikog petka do Uskrsa kada su od straha prvo bježali pred stvarnošću da bi potom nošeni Duhom postali neustrašivi svjedoci i neumorni navjestitelji. Katolička Crkva se Drugim vaticanskim koncilom oslobodila straha od ekumenizma, nerazrješivo se vezala s ekumenizmom i postala svjesni i studiozni lučonoša na ekumenskom putu želeći pročišćavati tamu svjetlom istine, čišćenjem memorije, otkrivajući temelje zajedničke vjere, približavajući se Kristu.

Autor je promjenu ekumenskog smjera Katoličke Crkve dobro uočio, sustavno i dokumentirano predstavio, tako da ova knjiga bez daljnjega može poslužiti kao ekumenski priručnik kako profesorima, tako i studentima te kao veliko pomagalo pastoralnim radnicima i srednjoškolskim vjeroučitelji. Knjiga je obogaćenje ekumenskog mozaika na ovim prostorima. Autoru čestitam. Čitateljima ove knjige koji su se ekumenski umorili, želim novi ekumenski poticaj, onima koji su drukčijeg mišljenja, želim promjenu ekumenskog smjera, a svima snagu novog ekumenskog Duha i žara.

Niko Ikić